

Conservar el patrimoni natural selvatà: el gran repte

SANTI RAMOS I ALFONS DELGADO
Coordinadors de les Primeres Jornades de Medi Natural a la Selva

Quaderns de la Selva, 16

•

Any 2004

p. 7 a 13

• CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS •

La comarca de la Selva reuneix en una superfície relativament petita una gran varietat d'hàbitats que la fan especialment rica en presència d'ecosistemes i espècies. Des del litoral marí fins als ambients subalpins del Montseny, la diversitat de paisatges confereix una riquesa natural difícilment reproduïble en altres indrets del país. La necessària convivència entre la conservació d'aquests valors naturals i el desenvolupament econòmic i social es presenta com un dels gran reptes actuals de la nostra societat. El món científic i les diferents administracions, juntament amb les entitats conservacionistes, les associacions de caçadors i els propietaris forestals, entre altres, han de ser forçosament els artífexs d'aquest necessari casament entre la conservació i el progrés.

És dins aquest context que cal emmarcar l'organització de les Primeres Jornades de Medi Natural a la Selva que es van celebrar a la vila de Riudarenes els dies 3 i 4 de juliol de 2004, amb el triple objectiu de donar a conèixer el patrimoni natural de la comarca, evidenciar l'estat de conservació en què es troba i proposar mesures de gestió i de protecció. Les jornades van néixer amb un afany de continuïtat i amb el desig d'involucrar-hi tant les administracions públiques com la societat i el món acadèmic, així com d'esdevenir un punt de trobada per als estudiosos dels diferents àmbits relacionats amb l'entorn natural selvatà.

El programa de les jornades, en aquesta primera edició, estava integrat per un seguit d'aportacions d'ordre divers i de gran interès: "El paisatge selvatà en la literatura", per Narcís Figueras Capdevila (professor de la UOC i president del Centre d'Estudis Selvatans), "Herpetofauna de la Selva", a càrrec de Gustavo A. Llorente (de la Unitat de Zoologia de la UB), "El poblament vegetal de la Selva, un patrimoni únic pendent de protecció", obra col·lectiva de Lluís Vilar, Gabriel Mercadal i Josep Gestí (del Grup de recerca de Flora i Vegetació de la UdG) i que va ser magistralment presentada pel prof. Ll. Vilar, "La Fundació Territori i Paisatge i la gestió de la fauna", amb la presència del seu director Jordi Sargatal, "El ocells de la Selva", per Alfons Delgado i Joan Ventura (del Col·lectiu Bisaroca), "La importància de les basses temporàries" a cura de Dani Boix (de la Unitat d'Ecologia Aquàtica de la UdG) i "Els bolets de la Selva" amb Pérez de Gregorio (president de l'Associació Micològica J. Codina). Aquestes intervencions es van cloure amb una Taula de debat al voltant del tema "Problemàtica i conservació del medi natural selvatà" i amb la participació de Josep M. Tusell, en representació del Consorci Forestal de Catalunya; Gustavo A. Llorente, de la Unitat de Vertebrats de la Universitat de Barcelona; Dani Boix, de l'Institut d'Ecologia Aquàtica de la Universitat de Girona; Jordi Sargatal, en nom de la Fundació Territori i Paisatge; el prof. Lluís Vilar, del Grup de Recerca de Flora i Vegetació de la Universitat de Girona; i Alfons Delgado, del Col·lectiu Bisaroca. Santi Ramos, membre de la Fundació Emys i d'ADEPAR, actuà com a moderador.

L'organització de les Jornades anà a càrrec de la recentment creada Fundació Emys, l'associació ADEPAR, el Col·lectiu Bisaroca i l'Ajuntament de Riudarenes, i van prestar-hi la seva col·laboració el departament de Medi Ambient i Habitatge

de la Generalitat, el Consorci Mediambiental de la Selva i el Consell Comarcal. Cal agrair molt especialment el treball de tots els membres d'ADEPAR i del Col·lectiu Bisaroca, que van fer possible que les jornades arribessin a bon port. Concretament Montse Costa, Santi Massot, Martí Serrat, Marc Franch, Joan Ventura, Quim Vilagran (i molts altres) contribuïren, d'una forma absolutament desinteressada i cadascú en el seu àmbit, al disseny i al desenvolupament correctes de les jornades. També cal esmentar la paciència i generositat que mostraren en tot moment els ponents convidats.

La riquesa natural de la Selva

En efecte, com és ben sabut, la Selva és un territori que destaca per una notable diversitat d'hàbitats, que és fruit de la variabilitat dels condicionants climàtics, geològics, altitudinals i biogeogràfics. Les ponències presentades a les Primeres Jornades de Medi Natural a la Selva feren palesa la singularitat i la importància ecològica d'aquests hàbitats i de les espècies que els ocupen. L'evidència d'aquesta diversitat es desprèn de qualsevol recorregut que hom pugui fer per la comarca, des del litoral fins a les cotes més altes del Montseny o les Guillerries (veure il·lustració de la ponència d'ornitofauna).

El Pla d'Espais d'Interès Natural, l'anomenat PEIN, incorpora una part d'aquests hàbitats, inclosos en els espais d'interès natural (EIN) del Montseny, les Guillerries, els Estanys de Sils, els Turons de Maçanet i trams o la totalitat de les rieres d'Arbúcies, de Santa Coloma i d'Osor. Ara bé, són molts els espais d'interès de la comarca que quedaren fora d'aquesta Pla, com són les basses de Riudarenes, el Rocar de Santa Coloma, l'Esparra, els prats de Sant Sebastià de Caldes, els pantans d'en Llobet, la resta de rieres i rierols de la comarca i els interessants retalls de freixenedes i de prats de dall de les planes inundables, entre altres.

Si hom analitza, doncs, la diversitat natural, paisatgística, històrica i arqueològica, pot constatar que la Selva encara és posseïdora d'una riquesa extraordinària que no podem permetre que sigui malbaratada.

La plana de la Selva

La plana selvatana forma part de la depressió prelitoral i comprèn una unitat geomorfològica que s'estén des del nord del Maresme fins a encabir gran part del Gironès. En aquesta extensa àrea s'hi troben representats hàbitats i espècies amenaçats a tot el territori català i que a la nostra comarca experimenten una pressió intensa pel fet de trobar-se en un territori molt humanitzat i fragmentat per una xarxa d'infraestructures complexa.

El Pla Especial de l'EIN defineix tot un conjunt d'àrees amb valors o requeriments específics que esdevenen elements clau en l'estratègia de protecció i d'ordenació de l'esmentat Pla. Són les anomenades àrees d'atenció especial, com ara les

comunitats forestals d'extensió reduïda, hàbitats d'interès comunitari, representades entre d'altres per les vernèdes (*Lamio-Alnetum glutinosae*), gatelledes (*Carici-Salicetum catalaunicae*) i salzedes (*Saponario-Salicetum purpurae*); o altres comunitats d'especial interès ecològic, com els boscos caducifolis mixtes formats per roure martinenc i alzina surera o rouredes acidòfiles (veg. resum de la ponència 2).

Pel que fa a la fauna, l'interès del poblament herpetofaunístic és molt remarkable. És especialment rica en presència d'amfibis (13 espècies) i en ofidis. Els amfibis són molt sensibles a les alteracions de l'entorn a causa del seu cicle bifàsic, i constitueixen alhora uns clars indicadors de la salut ambiental d'una regió. En això rau la seva importància com a bioindicadors (Stebbins i Cohen, 1995).

Les parts que corresponen a la plana dels termes municipals de Riudarenes, Sils, Caldes de Malavella, Maçanet de la Selva i Santa Coloma de Farners ha estat qualificades com a àrea important per a l'herpetofauna ibèrica dins el projecte de la *Asociación Herpetológica Española* (AHE), que determina la distribució i l'estatus de l'herpetofauna espanyola (Pleguezuelos *et al.*, 2002). Un altre element que ressalta la importància d'aquest grup faunístic a la plana selvatana és la presència de la població més ben conservada de Catalunya de la tortuga d'estany (*Emys orbicularis*). La distribució d'aquesta espècie es troba molt fragmentada i és una població amb pocs efectius (Llorente *et al.* 1995; Ramos, S. 2001).

La riquesa ornitològica també és prou notable. Només al voltant de les basses de Riudarenes, a la riera de Santa Coloma, al torrent del Vilarràs i a les àrees adjacents a aquestes s'ha constatat la presència de 113 espècies (Alfons Delgado, 2003).

A l'estany de Sils la recuperació i gestió que hi han dut a terme la Fundació Natura i l'Ajuntament de Sils, mitjançant un ajut europeu del programa *Life*, ha significat una recuperació notable de la fauna ornítica present a la zona. Al medi aquàtic destaca la presència del barb de muntanya (*Barbus meridionalis*), l'espínòs (*Gasterosteus aculeatus*) i l'anguila (*Anguilla anguilla*), juntament a invertebrats tan escassos com les niades o musclos de riu (*Anodonta cygnea*).

La conservació i protecció de l'entramat de rius, sèquies, canals, rieres i torrents que solquen la plana selvatana, amb els boscos de ribera associats, garantirien el futur d'aquestes espècies, alhora que es constituïrien com a corredors biològics de primer ordre. La riera de Santa Coloma i els seus afluents permeten la connexió aquàtica i terrestre entre l'EIN de les Guílleries i el de l'estany de Sils, alhora que aquest espai connecta amb la riera de Vallcanera i els prats de Sant Sebastià, mitjançant la sèquia de Sils. Prop de l'EIN dels turons de Maçanet, la riera de Santa Coloma entra en contacte amb els paratges de Puigsardina i Can Buscatell; finalment desemboca al Tordera, a tocar de l'EIN de la riera d'Arbúcies, la qual connecta el Montseny amb la plana selvatana. No gaire lluny, ja a l'actual comarca del Maresme, físicament i històricament tan vinculada amb la Selva, trobem els EIN de la roureda i estanys de la Tordera.

La conservació i l'adequada gestió d'aquest important corredor biològic és imprescindible per a la protecció i el manteniment de la diversitat biològica dels

diversos espais d'interès natural als quals hem fet referència, i per tal de garantir la necessària bona connexió entre aquests. Tota l'àrea es troba, en efecte, envoltada i travessada per infraestructures viàries, urbanitzacions i polígons industrials. També pateix problemes successius de contaminació d'aigües, drenatges i dessecacions de zones humides i captacions abusives en les seves rieres. Tot plegat indica una tendència de regressió i pèrdua de valor biològic i paisatgístic.

La necessitat d'una actuació immediata

¿Té sentit intentar conservar i protegir una zona d'un gran valor biològic però que es troba amenaçada i amb un ritme de degradació elevat, tot i que presenti una gran complexitat de gestió? Creiem que la qüestió no es pot plantejar en aquests termes. És una acció ineludible, ja que ens trobem en un moment crític, però encara disposem d'un marge de temps suficient per intentar aturar els processos degradants i per conservar i regenerar els espais afectats. Cal gestionar tota la comarca com un espai amenaçat, sota algun tipus de protecció que garanteixi la conservació de la diversitat actual i la regeneració d'hàbitats.

L'amenaça del creixement continu del reralitoral ¿no es pot aturar? És molt probable que la pressió que pateix aquesta àrea s'accentui: les expectatives són, doncs, pessimistes. Hem d'aprendre del que ha succeït a comarques veïnes, on la taca fragmentadora del ciment ha destruït o empobrit notablement el paisatge i la riquesa biològica.

Ningú no és qüestionat la necessitat de protegir zones d'alta i mitja muntanya, sovint ja ben conservades i amb poques amenaces per la pròpia dinàmica dels seus usos actuals. En canvi, a les planes, per molt riques i diverses que siguin i per moltes amenaces que pateixin, ens costa d'entendre que s'han de protegir. On té sentit una zona protegida és on es dona la combinació de riquesa biològica i pertorbacions humanes: es allà i aleshores que s'han d'establir mecanismes de gestió adequats i amb tota urgència.

Cal garantir, doncs, la conservació de tots els espais esmentats més amunt. I és per això que proposem amb energia, primer de tot, la delimitació d'una via verda o connector biològic que vagi des del vessant sud de les Guilleries fins a la serralada litoral o de Marina (via verda Marina-Montseny-Guilleries); a l'oest connectaria el Montseny amb l'actual Maresme, i a l'est amb la plana. En segon lloc, advocuem per delimitar una àrea protegida (PEIN, Parc Natural...), dotada de recursos humans i econòmics suficients; no n'hi ha prou de col·locar rètols (l'única gestió duta a terme en molts casos!), cal una actuació adequada a cada espai, basada en l'elaboració de plans de gestió consensuats per tots els sectors implicats.

Cal, a més i complementàriament, implicar-hi tots els municipis que conformen aquest espai, així com parlar amb els propietaris forestals, pagesos i caçadors per dur sempre actuacions informatives prèvies a qualsevol declaració de protecció o abans de dur a terme qualsevol actuació. Urgeix una millor gestió de l'aigua i una nova

visió sobre la gestió forestal. Una preservació dels cultius de secà, de les pastures i dels boscos també haurà de contribuir a reduir el risc d'incendi forestal.

Els grans objectius a aconseguir són:

1. La conservació del patrimoni natural i paisatgístic, que en faci possible l'ús respectuós com a eina educativa i de lleure
2. La conservació del patrimoni cultural de tot ordre, material (ermites, castells, masos, ponts, molins, eines ...) i no material (tradicions, llegendes, refranys, records i relats personals, topònims, malnoms, referents literaris...).
3. La promoció d'un turisme de qualitat basat en la cultura i la natura

Les conclusions extreïdes de les jornades es poden resumir en una sola idea: la pèrdua de qualitat ambiental i de diversitat biològica (al costat de la pèrdua de memòria col·lectiva) és tan accelerada que cal una actuació immediata per tal d'intentar aturar-la i, en la mesura de les possibilitats, invertir el procés.

A més de la delimitació i protecció d'una gran via verda, a la qual ja ens hem referit, les mesures concretes proposades són les següents:

- Protecció dels boscos de ribera pel seu valor intrínsec i com a connectors biològics, emparats per la directiva Hàbitats
- Recuperació i protecció de les zones humides de la plana i del litoral, des del delta del Tordera fins a les planes inundables del Gironès. Els retalls més isolats cal protegir-los urgentment sota la figura de *microreserves*.
- Proposta de recuperació i manteniment de zones de pastura i de conreus tradicionals, com a eina de diversificació paisatgística i ecològica. Aquestes actuacions podrien formar part d'una estratègia conjunta de prevenció dels incendis forestals que els faci de marc.
- Declaració d'una figura de protecció que englobi tota l'àrea d'interès herpetològic.
- Elaboració, amb tots els sectors implicats, d'una política forestal que comporti la conservació i potenciació dels valors naturals, alhora que permeti aconseguir productes forestals diversos i de qualitat.
- Agrupar en una àrea contínua protegida les principals zones humides de la plana, l'àrea d'interès herpetològic i les formacions forestals típiques de la plana (rouredes i freixenedes), per tal de reduir l'impacte barrera i garantir la conservació de la biodiversitat. Aquesta gran àrea hauria d'incloure el Serrat del Corb i el Rocar, entre Sant Hilari i Santa Coloma; el tram de la riera de Santa Coloma que uneix aquest sector de la muntanya amb les zones humides de la plana, que també quedarien incloses; el tram baix i el delta del Tordera, i els prats de Sant Sebastià, a més dels espais d'interès de Sant Andreu Salou i de Sant Vicenç d'Esclet.

Bibliografia

- DELGADO, Alfons. *Avifauna associada a les basses de Riudarenes, riera de Santa Coloma, Torrent del Vilarràs i àrees adjacents*. 2003. Inèdit.
- LLORENTE, Gustavo A., A. MONTORI, X. PASCUAL I M.A. CARRETERO. *Atlas dels amfibis i rèptils de Catalunya i Andorra*. Barcelona: Ed. El Brau, 1995.
- PLEGUEZUELOS, Juan M., R. MÁRQUEZ i M. LIZANA (ed.). *Atlas y libro rojo de los amfibios y reptiles de España*. Madrid: Ministerio de Medio Ambiente, Secretaría General de Medio Ambiente, Dirección General de Conservación de la Naturaleza / Asociación Herpetologica Española, 2002 (2ª impr.), 587 p.
- RAMOS, Santi. *Ecología de la tortuga d'estany en nord-est ibèric*. Tesina (UB). 2001. Inèdita.
- STEBBINS, Robert C. i Nathan W. COHEN. *A natural history of amphibians*. Princeton: Princeton University Press, 1995.

Exemplar de tortuga d'estany (*Emys orbicularis*): un tresor biològic.
Foto: Santi Ramos.